

Marilena-Raluca GROSU
University Al. Ioan Cuza of Ia i, Ia i, România
Research Institute for Quality of Life - Romanian Academy, Bucharest, România

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE STATE OF POVERTY AND SOCIAL MOVEMENTS

Theoretical
article

Keywords

Poverty
Social Movements
Deviance
Relative Deprivation

JEL Classification

A13; A14; D74; I30; O15; Z13

Abstract

Social movements emerge as part of and in response to the prevailing relations of power. They emerge to make visible identities rendered invisible, abnormal or excluded by these relationships, to challenge currently dominant ideas as to how society should be organized, to draw attention to needs not currently attended to under existing social arrangements, or to argue that existing arrangements need protecting and deepening.

The scholars agree that relatively few social movements emerge specifically around the issue of poverty, in particular poverty as defined by lack. However, if poverty is a product of prevailing relations of power, to the extent that different movements emerge to challenge or deepen these relations, then social movements are necessarily relevant to the existing status of poverty and the likelihood that it may change.

În mod obișnuit, mișcările sociale, urmând schimbarea în vederea unei mai mari justiții sociale; admitând astfel, ideea că distribuția echitabilă a drepturilor economice, politice sau culturale constituie unul dintre obiectivele dezvoltării, deducem logic faptul că îndeplinirea obiectivelor mișcărilor sociale contribuie, în cele mai multe cazuri, la dezvoltarea socială.

Delimitări conceptuale:

Majoritatea definițiilor mișcărilor sociale pun accentul pe caracterul colectiv, de protest sau revendicativ al acestora urmând redistribuirea anumitor drepturi sociale – materiale, politice sau simbolice într-un conflict mai mult sau mai puțin deschis cu puterea politică sau cu elita socială.

În concepția lui Charles Tilly, mișcările sociale au apărut în America de Nord și în Anglia, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ca urmare a evoluțiilor economice și politice fără precedent, precum sporirea autorității parlamentelor, capitalizarea economiei și proletarizarea categoriilor dominante (Zamfir, Stănescu, 2007).

Gustave LeBon afirmă că *era în care intrăm va fi cu adevărat era mulțimilor*, datorate conștientizării forței acestora prin propagarea anumitor idei și prin asocierea progresivă a unor indivizi care au materializat aceste concepții (LeBon, 1991). Referindu-se la mulțimea organizată (sau psihologică), LeBon o percepe ca fiind o aglomerare de oameni, aflați în anumite împrejurări, care posedă o serie de caracteristici noi, distincte de acelea ale fiecărui individ ce intră în componența ei; personalitatea conștientă dispăre, sentimentele și ideile tuturor sunt orientate în aceeași direcție, formându-se astfel un suflet colectiv tranzitoriu dar care prezintă trăsături evidente (LeBon, 1991).

O definiție ușor comprehensibilă a mișcărilor sociale este perceperea acestora ca acțiuni sociale generate de grupuri mari de oameni care acționează colectiv, orientându-se conform unor valori și ideologii identice cu scopul de a realiza eluri comune sau similare. Ele pot să reclame noi schimbări sau pot să se opună schimbărilor produse de anumite forțe sociale (Zamfir, Vlăscianu, 1998).

Alain Touraine vede în mișcarea socială trei aspecte (Bogzeanu, 2012):

- o acțiune conflictuală
- întreprinsă de un actor al unei clase
- ce se opune adversarului său de clasă în controlarea sistemului de acțiune istoric și în conducerea socială istorică.

Organizațiile structurate, care apar sau promovează interesele membrilor săi, pot fi dintre cele mai diverse și pot apela la mijloace care pleacă de la simpla publicitate până la presiunea morală și violența fizică.

Conform acestei definiții mișcarea socială se ghidează după trei principii: *principiul identității*

care presupune auto-definirea actorului ca fiind el însuși; *principiul opoziției*, datorat identificării adversarului în cursul acțiunii. Această opoziție se polarizează pe miza centrală, ce constituie *principiul totalității* care nu este altceva decât sistemul acțiunii istorice în care adversarii, situați în dubla dialectică a claselor sociale, își dispută dominația. Acest principiu al totalității nu trebuie în mod necesar să fie global pentru că o mișcare socială există, dar mișcările cele mai importante sunt de asemenea globale (Bogzeanu, 2012). Touraine apreciază faptul că mișcările sociale reprezintă un spațiu în care se creează noi valori. De aceea orice studiu al schimbării sociale trebuie să ia în considerare și valorile noi apărute în legitimarea acțiunii mișcărilor sociale. Mișcările sociale îndeplinesc funcții de mediere, de clarificare a conștiinței colective și de presiune asupra autorităților publice.

În opinia lui Neil Smelser, pentru favorizarea apariției unei mișcări sociale se cer întrunite simultaneitatea următoarelor condiții (Furtună, 2007):

- O structură socială favorabilă – cu alte cuvinte, o structură care să fie suficient de complexă și diversă pentru a putea apărea interese divergente pe de o parte, și care să nu fie excesiv de autoritar, pe de altă parte;
- Existența unui acord social asupra cauzei constrângerii sociale și a caracterului său ilegal, injust;
- O constrângere structurală: conflicte sau tulburări sociale, situație economică proastă, discrepanțe de ordin social;
- Mobilizare, în sensul că este vorba de implicarea și acțiunea directă a oamenilor și nu doar de acordul lor;
- Opoziție inefficientă.

Astfel, mișcările sociale apar ca parte și ca răspuns la relațiile predominante de putere într-o societate, ele apar pentru a face identități vizibile, pentru a contesta ideile în prezent dominante, să atragă atenția asupra nevoilor neglijate de aranjamentele sociale existente, sau pentru a argumenta că acordurile existente au nevoie de protecție și aprofundare.

În ce măsură poate genera și crea, mișcările sociale?

Legat de cercetarea noastră, relativ puține mișcări sociale apar specific în jurul problemei și riei, în special în sfera riei definite prin lipsuri economice. Cu toate acestea, dacă și riera (printre alte rezultate sociale) este considerată a fi un produs al relațiilor de putere într-o societate și a a cum am menționat mai sus, diferitele mișcări apar pentru a provoca sau evidenția aceste relații, atunci mișcările sociale pot fi conectate cu starea de și riera și posibilitatea de a schimba această stare.

Acest fapt este cu atât mai vizibil cu cât corelăm în alegem sarcina în termeni baza și pe încălcarea unor drepturi sau pe privațiuni.

Denton Morrison susține că orice societate prezintă condiții care generează *deprivare*, iar dacă avem de-a face cu un număr suficient de indivizi ce resimt deprivarea, atunci sunt create condițiile pentru apariția unei mișcări sociale. Accentul *teoriei depriverii sociale* este pus pe condițiile structurale și motivația psihologică drept suport pentru decizia de asociere la o mișcare socială (Sava, 2014).

Deprivarea relativă agregată este un indicator al nivelului de insatisfacție într-o societate sau, dintr-o perspectivă opusă de conflict. Oamenii, așa cum am mai menționat anterior, se simt deprivati atunci când există ceva ce îți doresc, consider că merit, dar nu îl poți obține. Deprivarea relativă există doar atunci când se poate face comparația; comparația este facilitată de grupurile de referință prin mijlocirea cărora se poate stabili dacă un individ are suficient sau nu.

Morrison identifică două tipuri distincte de deprivare relativă ce pot genera mișcări sociale: *decremental deprivation* și *aspirational deprivation* (Sava, 2014). Deprivarea descendentă (decremental) survine în orice împrejurare în care oamenii consideră că ansele lor au fost reduse aproape instantaneu. Spre exemplu, în timpul unei crize economice, cei mai mulți indivizi pierd peste noapte anșa unui loc de muncă mai bine plătit. Se confruntă cu un blocaj ce nu li se datorează. Deprivarea aspiratională în schimb, apare atunci când aspirațiile oamenilor cresc invers proporțional cu oportunitățile de îndeplinire. Dacă un număr suficient de mare de indivizi consideră că merită ceva ce nu au avut niciodată și pe care și-l doresc, atunci se confruntă cu un blocaj și devin nemulțumiți.

Din punct de vedere sociologic, deprivarea descendentă tinde să producă mișcări spre dreapta spectrului politic și să genereze revendicări de revenire la societatea anterioară, când existau oportunitățile, vorbim de mișcările conservatoare care se inspiră din experiența trecutului pentru a proiecta viitorul. Cea de-a doua formă de deprivare, aspiratională, are tendința de a genera mișcări liberale sau de stânga prin intermediul cărora vizează schimbarea societății într-un sens progresist. Sunt „rădăcinile” mișcărilor revoluționare și, cel mai adesea, imaginează un viitor „luminos” ca punct de referință (Sava, 2014). Ceea ce trebuie să remarcăm, este că ambele tipuri de depriverii creează atitudini similare, indiferent dacă problema este generată de noi aspirații sau de renunțarea la oportunitățile anterioare, oamenii se simt blocați în dorința lor de a obține „ceva” ce consideră că merită.

Autorul indică patru modalități de reducere a nemulțumirii:

1. Oamenii se consideră individual responsabili de neajunsul în care se află. Își reduc așteptările și disonanța, iar în cele din urmă se complac în noua postură.
2. Indivizii consumă psihologic blocajul prin care trec; se consolează că răbdarea și munca susținute le va permite să obțină ceea ce doresc mai târziu, astfel consolarea generează un traseu pozitiv de reajustare a așteptărilor.
3. Oamenii își pot schimba situația personală. Cei care cred că nu se vor putea realiza într-un oraș/stat vor migra către un oraș/stat mai mare. Migrația nemulțumirilor este o supapă socială consacrată.
4. Indivizii care nu se angajează în niciuna dintre situațiile de mai sus sunt convinși că problema este „structurală”, cel mai probabil se vor angaja activ în schimbarea sistemului. Dacă societatea este problema, atunci schimbarea socială este soluția.

Angajarea într-o acțiune colectivă nu va schimba societatea peste noapte, însă oferă o cale de reducere a depriverii relative, pentru că individul se simte angajat în mișcare. Morrison stabilește o serie de factori, posibili cauzatori ai unei mișcări sociale (Sava, 2014):

- Un număr mare de indivizi să fie expuși depriverii;
- Să fie plasați în poziție de proximitate socială (de clasă, religioasă, națională, geografică) și să existe interacțiuni și comunicare între aceștia (ideile constitutive ale mișcării trebuie împărtășite și circulate);
- Să se creeze similarități sociale accentuate (comunitate de rol și status);
- Societatea să prezinte un sistem de stratificare ridicat și rigid;
- Să existe o experiență asociativă anterioară formării mișcării.

Un alt cercetător, care leagă teoria depriverii relative de mișcările sociale este James David, care susține că o mișcare socială poate izbucni atunci când într-o societate cu o perioadă relativ lungă de progres economic și social, este precedată de una relativ scurtă de criză. Davis pornește de la ideea că indivizii își stabilesc așteptări legate de satisfacerea trebuințelor personale. În cazul în care între satisfacerea trebuințelor și posibilitățile de realizare a acestora există o diferență, apare o tensiune care generează frustrare, care la rândul său poate genera agresivitate. Legătura între frustrare și agresivitate este clară, ele fiind într-o relație de proporționalitate directă: cu cât frustrarea este mai mare cu atât agresivitatea (sau riscul apariției ei) este mai mare.

În funcție de această relație frustrare – agresivitate, indivizii se pot găsi în trei situații

(Davies, 1962): când nu-și pot realiza trebuințele personale (situație caracteristică societăților arhaice), când trebuințele se pot realiza dar lipsesc posibilitățile de îndeplinire a acestor lucruri (situație caracteristică societăților moderne) și când cresc atât nevoile cât și modalitățile de realizare a lor. În toate aceste cazuri frustrarea este prezentă iar indivizii își canalizează energiile și eforturile pentru a elimina tensiunile acumulate. De cele mai multe ori ei se asociază în mișcări sociale și astfel ei adoptă un comportament social care este rezultatul canalizării tuturor forțelor de luptă împotriva cauzei producătoare de frustrări. Davies ne oferă o reprezentare grafică a modelului său numit *Curba de tip J (figura 1)*.

Modelul lui Davies a fost dezvoltat de Ted Gurr în *De ce se revoltă oamenii? (Why Men Rebel?, 1971)*. Gurr construiește o teorie care încearcă să facă posibilă prognozarea revoltelor și revoluțiilor, analizând statistic un vast număr de astfel de cazuri cu ajutorul unui model formal elaborat pe baza tezelor lui Davies.

Se apreciază că sistemul teoretic construit de Gurr este mai complex decât cel menționat anterior, acesta din urmă elaborând o clasificare a deprivării relative de patru tipuri (Gurr, 1968):

1. *Decremental deprivation* – deprivare datorită unei capacități în declin de a satisface nevoile, pe când expectațiile rămân constante;
2. *Aspirational deprivation* – capacitatea de a satisface nevoile rămâne constantă, pe când expectațiile cresc;
3. *Progressive deprivation* – capacitatea de a satisface nevoile crește până la un punct, după care scade, în timp ce expectațiile cresc la aceeași cotă (modelul clasic al lui Davies);
4. *Accelerated deprivation* – capacitatea de a satisface nevoile crește cu o rată mai scăzută decât rata cu care cresc expectațiile populației.

În același timp, pentru a putea analiza rezultatele modelului său statistic, Gurr introduce o scală a manifestărilor agresive care sunt provocate de deprivare (Gurr, 1968):

- Dezordini populare (turmoil): un grad ridicat de deprivare relativ în rândul maselor și unul scăzut în rândul elitelor;
- Conspirație: un grad ridicat de deprivare relativ în rândul elitelor și unul scăzut în rândul maselor;
- Război intern: un grad ridicat de deprivare relativ atât în rândul elitelor cât și în rândul maselor.

Srăciile inclusiv cei aflați într-o situație cronică, sunt atrași în genul de mișcări care răspund la nevoile și interesele acestora. Corelat cu cele exprimate, se identifică trei tipuri distincte de mișcare socială (Mitlin, Bebbington, 2006):

- Cele care acționează împotriva exploatarii prin modelele acumulării piețelor (de exemplu, industria extractivă, liberalizarea

comerțului și a forței de muncă). Aceste mișcări implică în special activități din cadrul industriilor, precum și din cadrul rețelelor justiției sociale și de mediu.

- Cei care au apărut în jurul dezbaterilor politice asupra modelelor existente de distribuție a bunurilor publice și a regulamentului de distribuție al acestora - în special terenuri din mediul rural, terenuri urbane, serviciile de bază urbană (apă, salubritate).
- Cei care abordează relațiile de prejudiciu, fie că este vorba de prejudicii bazate pe sex, etnie, rasă sau de orice alt factor. Aceste mișcări au ca o particularitate o bază solidă bazată pe identități sociale comune.

Concluzii

Mișcările sociale izbucnesc rar ca acțiuni legate strict de starea de sănătate în sine, iar cele corelate cu sănătatea cronică sunt cu atât mai rare cu cât srăciile cronice sunt privați de bunuri; deprivare care îi împiedică în a se putea angaja într-o organizație, într-o acțiune mobilizatoare sau în una politică.

Se pare că adversitatea de "a fi srăc" este acceptată de cei aflați în această situație iar acest gen de gospodărie adoptă strategii individualizate pentru a-și îmbunătăți oportunitățile. În acest context, mișcările sociale apar, totuși, ca răspuns pentru unele forme de relații sociale și acumulări dinamice de capital care au efecte asupra creșterii și reproducerea stărilor de srăcie sub diverse forme.

În concluzie, teoria deprivării relative susține că nemulțumirea individuală agregată este principala sursă angajată în formarea mișcărilor sociale. Două situații total diferite pot conduce la formarea unei mișcări sociale: creșterea așteptărilor în societate și reducerea oportunităților. Marile critici aduse acestei teorii sunt acelea care nu evidențiază ce cauzează deprivarea, nu ia în considerare că diversele grupuri ce formează societatea reacționează diferit în fața unui anumit context istoric și nici nu compară situații în care revolta a avut loc, cu cele în care ea nu s-a manifestat, deși existau condiții de deprivare.

Mulțumiri:

Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română ca parte din proiectul cofinanțat de Uniunea Europeană prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul proiectului Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale Cod Proiect POSDRU/159/1.5/S/141086

Reference list / Referințe bibliografice:

- [1] Bogzeanu, C., (2012), *Implicațiile pe termen mediu și lung ale frământărilor sociale asupra securității naționale* [Medium and long term implications of social unrest on national security], București: Editura Universității de Apărare Carol I.
- [2] Davies J. C., (1962) „Toward a Theory of Revolution”, *American Sociological Review*, Vol. 27, no. 1, retrieved from <http://www.vanderbilt.edu/econ/faculty/Vrooman/j-curve-theory.pdf>
- [3] Furtună C., (2007), *Sociologie generală* [General Sociology], Ediția a IV-a, București: Editura Fundației României de Măine.
- [4] Gurr T., (1968) „Psychological Factors in Civil Violence”, *World Politics*, Vol. 20, no. 2, retrieved from http://www.uky.edu/~clthyn2/PS439G/readings/gurr_1968.pdf
- [5] Gustave LeBon, (1991), *Psihologia maselor* [Mass psychology], București: Editura tiințifică.
- [6] Mitlin, D., Bebbington, A., (2006), *Social movements and chronic poverty across the urban-rural divide: concepts and experiences*, Manchester: University of Manchester.
- [7] Sava I. N., (2014), *Sociologia mișcărilor sociale – de ce se revoltă oamenii?* [Sociology of social movements - what people revolt?], București: Nemira Publishing House.
- [8] Zamfir C., Stănescu S., (2007), *Enciclopedia dezvoltării sociale* [Encyclopedia of social development], Iași: Editura Polirom.
- [9] Zamfir C., Vlăscăanu L., (1998), *Dicționar de sociologie* [Dictionary of Sociology], București: Editura Babel.

Anexe:

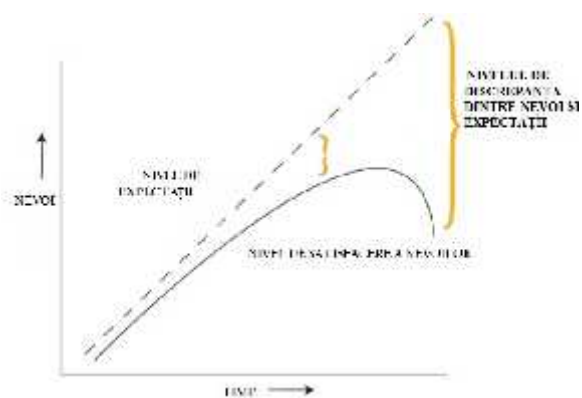

Figura nr. 1: Curba de tip J